काय बुद्ध नास्तिक होते ?

विपश्यनाचार्य श्री सत्यनारायण गोयंकाजी

लिखित हिन्दी पुस्तकाचा मराठी अनुवाद

विपश्यना विशोधन विन्यास

काय बुद्ध नास्तिक होते?

विपश्यनाचार्य श्री सत्यनारायण गोयंकाजी
लिखित हिन्दी पुस्तकाचा मराठी अनुवाद

विपश्यना विशोधन विन्यास
धम्मगिरी, इगतपुरी

M46 - काय बुद्ध नास्तिक होते?

© विपश्यना विशोधन विन्यास
सर्वाधिकार सुरक्षित

प्रथम आवृत्ती : नोव्हेंबर 2023

मूल्य: ₹

Price: Rs.

ISBN 978-81-7414-465-2

प्रकाशक:

विपश्यना विशोधन विन्यास

धम्मगिरी, इगतपुरी - 422403

जिल्हा- नाशिक, महाराष्ट्र

फोन: ०२५५३-२४४१९८, २४३५५३, २४४०७६,
२४४०८६, २४४१४४, २४४४४०

Email: vri_admin@vridhamma.org

Website: www.vridhamma.org

मुद्रक:

अपोलो प्रिंटिंग प्रेस

२५९, सीकॉफ लिमिटेड, ६९ एम. आय. डी. सी.,

सातपुर, नाशिक-४२२००७, महाराष्ट्र

काय बुद्ध नास्तिक होते?

विषयानुक्रमणिका

संकेत सूची 8

प्राक्कथन.. 9

विपश्यना विरुद्ध आस्तिकता.................................. 11

नास्तिकतेचे भय 16

गीतेची ऐतिहासिकता.. 20

विपश्यनेचा व्यावहारिक आणि गीतेचा सैद्धांतिक पक्ष....... 22

बुद्धवाणीचे अध्ययन 26

बुद्धांना नास्तिक नाही म्हटले गेले..........................26

अंबष्ठ ब्राह्मण 27

सुंदरिक भारद्वाज...27

अग्गिक भारद्वाज 28

मागंडिय 28

संगारव माणव...29

ब्राह्मणी धनंजानीचा पती 30

कोण होते नास्तिक?.. 32

अजित केसकंबलचे मत 33

पूर्ण काश्यपचे मत 36

प्रक्रुध कात्यायनचे मत 38

मक्खलि गोसालचे मत...40

नास्तिकवादी आचार्यांचे शिष्य...................................42

राजा पायासि...42

नास्तिकवादी वस्स आणि भञ्ञ 42

अनिश्चयवादी संजय वेलट्ठपुत्तचे मत...............................43

आस्तिकवादी निगंठ नाटपुत्त (महावीर स्वामी) चे मत 44
पाप-पुण्य 44
महावीर स्वामींचे शिष्य....................................44
सिंह सेनापती..45
श्रेष्ठी उपालि 46
अभय राजकुमार...47
उच्छेदवादी...47
बुद्धपूर्वकाळचा नास्तिकवाद 49
वैदिक काल 49
प्रमदक...49
अनेक दार्शनिक 49
श्रमण काल 49
राजा ब्रह्मदत्तकालीन एक नास्तिक आचार्य...................49
आजीवक काश्यप 50
भगवान बुद्धांद्वारे आस्तिकवादी सद्धर्माची स्थापना........... 53
नास्तिकवादाचा विरोध 55
दान, शील आणि परलोक.....................................55
स्वच्छंद कामाचाराचा विरोध................................56
दोन अतींना सोडून आर्य मध्यम मार्ग........................56
आस्तिकवादी मध्यम मार्ग 59
बुद्धांची प्रयोगात्मक विपश्यना विद्या 63
लोक आणि परलोकाची मान्यता 68
कर्मानुकूल फळाची मान्यता..................................69
अन्य मिथ्या मान्यतांचे उन्मूलन..............................70
विपश्यनेचा सक्रिय अभ्यास.................................... 73
भगवान बुद्धांचा यथार्थवाद.................................... 76
भगवान मौन राहिले 77

भगवान बुद्ध यथार्थत: अनात्मवादी होते, निरीश्वरवादी होते....78
अनात्मवादी बुद्ध..80
पुनर्जन्माचे नैसर्गिक नियम 80
अनीश्वरवादी बुद्ध 82
काय ईश्वर पापी आहे?...84
महाब्रह्मा ईश्वर बनला 85
बक ब्रह्मा 86
महाब्रह्मा अनभिज्ञ 87
कोण आहे संसाराचा निर्माता? 89

मनुष्य स्वत:च ईश्वर आहे....................................... 91

अनुभवावर आधारित यथाभूत सत्य........................... 94

कर्मसंस्कारांचे सृजन आणि भंजन 95
भवमुक्ती कशी होते? 97
कम्मविपाको अचिन्तेय्यो...100

नास्तिकच्या परिभाषेचा क्रमिक विकास..................... 104

यास्कची व्याख्या 104
नचिकेता...104
पुरातन श्रमणकालीन व्याख्या.....................................105
बुद्धकालीन व्याख्या 105
पाणिनीची व्याख्या..105
पतंजलीची व्याख्या 106
काशिकाची व्याख्या 106
प्रदीप टीकाची व्याख्या..107
शिशुपालवधची व्याख्या 107
अमरकोशची व्याख्या 107

नास्तिको वेदनिन्दक:.. 111

वेदांमध्ये अहिंसा 114

महाभारताने हिंसक यज्ञाला अस्वीकार्य केले............... 120

भगवान बुद्धांद्वारे हिंसक यज्ञांचे निराकरण................. 126

कूटदंत ब्राह्मण..126
उद्गतशरीर ब्राह्मण...129
महाराज प्रसेनजित..130
सर्व यज्ञ प्रशंसनीय नाहीत 131
वैदिक परंपरेमध्ये हिंसक यज्ञाची निंदा 133
वैदिक परंपरेच्या अन्य ग्रंथांमध्ये वेदांचीही निंदा 136
वेद प्रमाण न स्वीकारण्यामुळे नास्तिक 138

आत्मा आणि परमात्म्याला नाकारल्यामुळे नास्तिक 140

चातुर्वर्णी व्यवस्था 143

उत्कृष्ट आदर्श, निकृष्ट व्यवहार 149
शूद्रांची दुर्दशा 150

बुद्धवाणीनुसार चातुर्वर्णी व्यवस्थेचा उगम................... 161

क्षत्रियाचा उगम...161
ब्राह्मणाचा उगम..161
वैश्याचा उगम 162
शूद्राचा उगम..162
गुण, कर्म, स्वभावावर आधारित वर्ण-व्यवस्था............162
अध:पतन 163

धर्माची पुनर्स्थापना...164

प्रत्येक व्यक्ती ब्राह्मण बनू शकतो 166

ब्राह्मण 166
ब्रह्माचे औरस पुत्र...167
शेजारील देशांमध्ये केवळ दोनच वर्ण 167
अंगुलीमाल...168
अंगणिक भारद्वाज..169
अन्य वर्णांचे लोकही ब्राह्मण बनले 169
स्त्रियाही ब्राह्मण बनल्या 170

आर्य-अनार्य.. 171

आर्य शब्द दूषित झाला 175

प्रत्येक व्यक्ती आर्य बनू शकतो................................ 177
दोन प्राचीन संस्कृतींचे पारस्परिक आदान-प्रदान 180
वैदिक परंपरा प्रभावित झाली 181
राजपुरोहित असित देवल..183
ब्राह्मण ज्योतिषी...185
अन्य प्रमुख ब्राह्मण 186
वैदिक परंपरेवर विपश्यनेचा प्रभाव.......................... 187
भगवद्गीतेवर– 187
बुद्धवाणी आणि भगवद्गीता– अरहंत आणि स्थितप्रज्ञ 187
पातंजल योगसूत्रावर– 190
'अविद्या': 'प्रज्ञा' च्या विपरीत स्थिती– 192
चार उन्नत अवस्था– 192
योगाची चार अंगे– 193
'संतोष' : परम सुखाचा अपूर्व स्रोत...........................193
बुद्ध परंपरा प्रभावित झाली.................................... 194
महाभिषक भगवान बुद्ध... 198
प्रेस विज्ञप्ती 204
विपश्यना: संक्षिप्त परिचय...................................... 206
विपश्यना..207

विपश्यना साधना केंद्र 208

संकेत सूची

अ०नि० - अङ्गुत्तरनिकाय
अथर्व० - अथर्ववेद
अभिधान० - अभिधानचिन्तामणि
अमर० - अमरकोश
अष्टा० - अष्टाध्यायी
ऋ० - ऋग्वेद
खुद्दक० - खुद्दकपाठ
गीत० - गीत-गोविंद
गीता - श्रीमद्भगवद्गीता
जा० - जातक
थेरगा० - थेरगाथा
दी०नि० - दीघनिकाय
ध०प० - धम्मपद
धम्मवं० - धम्म वंदना
नि० - निरुत्तु
पटि०स० - पटिसम्भिदामग्ग
पद्म० - पद्मपुराण
पराश० - पराशर-स्मृति
ब्रजमा० - ब्रजमाधुरी सार
बा०सू० - बार्हस्पत्यसूत्र
भागवत० - श्रीमद्भागवत-पुराण
म०नि० - मज्झिमनिकाय
मनु० - मनुस्मृति
महा० - महाभारत
महानि० - महानिद्देस
मुण्डक० - मुण्डकोपनिषाद
यजु० - यजुर्वेद
योग० - योगसूत्र
रामचरित० - रामचरितमानस
विनय० - विनयपिटक
विभ० - विभङ्ग
विसुद्धि० - विसुद्धिमग्ग
संत० - संतसुधा सार
सं०नि० - संयुत्तनिकाय
संज्ञा० - संज्ञाप्रधान सूत्र
सर्व० - सर्वदर्शनसंग्रह
सांख्य० - सांख्ययोग
सु०नि० - सुत्तनिपात
हलायुध० - हलायुध कोश

प्राक्कथन

ढोबळमानाने ‘आस्तिक’ व्यक्ती तो असतो जो अस्तित्वाचा स्वीकार करतो आणि ‘नास्तिक’ तो जो अस्तित्वाचा स्वीकार करीत नाही. आता प्रश्न हा राहतो की ‘कोणाच्या’ अस्तित्वाची चर्चा होत आहे? पुस्तकाच्या पर्यालोचनाने स्पष्ट होईल की वैदिक काळापासून अर्वाचीन काळापर्यंत याच केंद्रबिंदूला घेऊन भिन्न-भिन्न प्रकारच्या अवस्थांचा उगम होत राहिला आहे. त्यातील काही खालीलप्रमाणे आहेत:–

आत्मा, परमात्मा, कर्म-सिद्धांतांच्या कारणामुळे पुनर्जन्म, परलोक, वेदांची प्रामाणिकता, यज्ञाचे फळ, इत्यादी.

सहाव्या शताब्दीमध्ये ‘अमरकोश’ च्या प्रसिद्ध ग्रंथकाराने मिथ्यादृष्टीवाल्यांना नास्तिक म्हटले आहे (*‘मिथ्यादृष्टिकनास्तिक:’*). भगवान बुद्धांनी आपल्या काळात प्रचलित बासष्ठ प्रकारच्या मिथ्यादृष्टींचा उल्लेख केला आहे. (पहा – *‘दीघनिकाय- ब्रह्मजालसुत्त’*).

आता नासमजपणे, अथवा द्वेषभावनेतूनही, कोणाला ‘नास्तिक’ म्हणण्याची प्रथा चालत आली. याचे ज्वलंत उदाहरण भगवान बुद्ध स्वत: आहेत. किती आश्चर्याची गोष्ट आहे की जे बासष्ठ प्रकारच्या मिथ्यादृष्टींचे दिग्दर्शन करवित होते, त्यांना स्वत:ला ‘नास्तिक’ म्हणून मिथ्यादृष्टिक असल्याचे सांगितले जात आहे. या खोट्या लांछनाचे (आरोपाचे) निराकरण या पुस्तकाच्या पर्यालोचनाने होत आहे.

याला वाचून पाठकांनी स्वत: विचार करावा की ‘नास्तिक’ वस्तुत: कोणाला म्हणावे? आणि त्या म्हणण्याचा समाजावर काय प्रभाव पडत आहे?

प्रकाशन मंडळ,
विपश्यना विशोधन विन्यास,
धम्मगिरी, इगतपुरी